

De Relatie tussen Ouderlijke Stress en Gedragsproblemen: Mediatie van het Emotioneel

Klimaat en van Supervisie en Monitoring?

Asma Ibn Touhami

s1044265

Faculteit Sociale Wetenschappen

Universiteit Leiden

2013-2014

Bachelorscriptie Orthopedagogische Wetenschappen

Eerste begeleider: Dr. M. van Geel

Tweede begeleider: MSc F. Toprak

Derde begeleider: MSc A. Goemans

Abstract

In dit artikel is onderzocht of er een relatie is tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Daarnaast is gekeken of er mediatie is van de factor emotioneel klimaat en de factor supervisie en monitoring op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. 103 Ouders vulden de vragenlijsten NOSI-K, CBCL en APQ in om ouderlijke stress, gedragsproblemen en supervisie en monitoring respectievelijk te meten. Voor het emotioneel klimaat is, door middel van de MC-HOME, een interview gehouden met de ouder en het kind en is er geobserveerd. Uit de resultaten bleek een significant positief verband te zijn tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Voor zowel het emotioneel klimaat als supervisie en monitoring is geen mediatie gevonden op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen.

Sleutelwoorden: Ouderlijke stress, gedragsproblemen, emotioneel klimaat, supervisie en monitoring.

De Relatie tussen Ouderlijke Stress en Gedragsproblemen: Mediatie van het Emotioneel Klimaat en van Supervisie en Monitoring?

Ouderlijke stress heeft effect op de ontwikkeling van crimineel gedrag bij kinderen (Patterson, DeBaryshe & Ramsey, 1989; Linehan, 1993). Kinderen kunnen gedragsproblemen ontwikkelen door de manier waarop de ontwikkeling verloopt (Abidin, 1992; Anderson, 2008; Conger, Elder, Lorenz & Simons, 1994; McBride, Schoppe & Rane, 2002; McDonald, Gregoire, Poertner & Early, 1997). Verschillende factoren beïnvloeden de ontwikkeling, waaronder ouderlijke stress, emotioneel klimaat en supervisie en monitoring (Abidin, 1992; Anthony et al. 2005; Belsky, 1984; Chung et al. 2013; Östberg, 1998; Östberg & Hagekull, 2000; Respler-Herman, Mowder, Yasik & Shamah, 2012). Deze beschrijving laat zien dat er een verband lijkt te zijn tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen bij kinderen. Daarnaast blijken de factoren emotioneel klimaat en supervisie en monitoring relaties te hebben met dit verband. Door het bestuderen van de onderlinge relaties tussen deze factoren kan te weten worden gekomen hoe de opvoedsituatie van een kind wordt beïnvloed. Hierdoor kunnen eventueel programma's ontwikkeld worden voor het voorkomen van problemen in de opvoedsituatie en de problematische ontwikkeling van een kind. De onderzoeksvraag die in dit artikel centraal staat is: *In hoeverre is er een mediërende werking van de factor emotioneel klimaat en de factor supervisie en monitoring op de samenhang tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen bij kinderen?*

In dit artikel zal aandacht besteed worden aan alle genoemde variabelen en zal de nadruk liggen op de relatie tussen ouderlijke stress van moeders bij de opvoeding en gedragsproblemen bij kinderen van 6 tot 10 jaar.

Allereerst dienen de termen ouderlijke stress en gedragsproblemen gedefinieerd te worden. Ouderlijke stress is stress die een ouder ervaart tijdens de opvoeding en een factor die een directe en indirecte invloed heeft op de ontwikkeling van een kind. Hierdoor kan ouderlijke stress de ontwikkeling van kinderen negatief of positief beïnvloeden. De term ouderlijke stress is aan de hand van verschillende modellen en vanuit verschillende perspectieven gedefinieerd (Abidin, 1992; Anthony et al. 2005; Belsky, 1984; Chung et al. 2012; Östberg, 1998; Östberg et al., 2000; Respler-Herman et al., 2012).

Volgens het transactioneel model van Belsky is stress een bron die invloed heeft op de manier van opvoeden en daarmee op de ontwikkeling van een kind (Belsky, 1984). Het ecologisch model van Bronfenbrenner (1977) gaat uit van een bidirectionele relatie tussen een kind en andere contexten, waarin een kind zowel actief als passief de eigen ontwikkeling vorm geeft. Volgens Bronfenbrenner's model kan ouderlijke stress een grote invloed uitoefenen op de manier waarop een ouder op een kind reageert. Hoe het kind terug reageert, zal weer invloed hebben op de ouders wat de ouderlijke stress kan beïnvloeden. Abidin (1992) geeft een multidimensioneel model, waarin ouderlijke stress gezien wordt als een directe en een indirecte invloed op de ontwikkeling van een kind. In het family stress model van Conger et al. (1992) heeft stress een hoofdrol. Sociaaleconomische stress draagt bij aan ouderlijke stress in het gezin, wat kan leiden tot het niet adequaat reageren op kinderen. Het niet adequaat reageren op kinderen kan weer invloed hebben op de mate van gedragsproblemen bij kinderen (Conger et al., 1992; Conger & Conger, 1994; Conger, Elder et al., 1994).

Gedragsproblemen kunnen beschouwd worden als problemen die een persoon in diens gedrag laat zien (Achenbach & Edelbrock, 1978; Conger et al., 1992; Conger et al., 1994). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen externaliserende gedragsproblemen en internaliserende gedragsproblemen (Achenbach et al., 1978; Conger et al., 1992; Conger et al., 1994). Externaliserend probleemgedrag kan beschreven worden als het gedrag van een kind

dat naar buiten is gericht en dat storend en hinderlijk is voor andere mensen. Internaliserend probleemgedrag kan gezien worden als gedrag dat naar binnen is gericht, zoals depressie en angst (Achenbach et al., 1978; Conger et al., 1992; Conger et al., 1994).

Ouderlijke Stress en Gedragsproblemen

Ouderlijke stress wordt vaak gemeten in onderzoek naar emotionele en gedragsproblemen bij kinderen (Abidin, 1992). Bij onderzoek naar de relatie van ouderlijke stress en gedragsproblemen bij kinderen wordt vaak geconstateerd dat een hogere mate van ouderlijke stress samenhangt met een hogere mate van gedragsproblemen bij schoolgaande kinderen (Abidin, Jenkins en McGaughy, 1992; Conger et al., 1994). Ouderlijke stress blijkt positief te correleren met externaliserende gedragsproblemen, wat inhoudt dat een hogere mate van ouderlijke stress leidt tot meer externaliserende gedragsproblemen bij kinderen (Buodo, Moscardino, Scrimin, Altoe & Palomba, 2013). In een klinische groep probleemkinderen blijkt ouderlijke stress internaliserende en externaliserende gedragsproblemen te voorspellen (Dubois-Comtois, Moss, Cyr & Pascuzzo, 2013).

Dat de richting van de causale relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen ook omgekeerd kan zijn is bevestigd door Anderson (2008), McDonald et al. (1997) en Vaughan, Feinn, Bernard, Brereton en Kayman (2013). Onderzoek van Anderson (2008) en McDonald et al. (1997) over dit onderwerp laten zien dat gedragsproblemen bij kinderen de ouderlijke stress voorspellen. Verder werd een directe relatie gevonden tussen externaliserende gedragsproblemen en gerapporteerde ouderlijke stress door McDonald et al. (1997). Uit het onderzoek van Vaughan et al. (2013) blijkt dat de ouders van kinderen met een hoge mate van zowel internaliserende als externaliserende gedragsproblemen, een hogere mate van ouderlijke stress hadden dan ouders van kinderen met vooral externaliserende problemen. Het effect van ouderlijke stress op gedragsproblemen lijkt echter sterker dan het effect van

gedragsproblemen op ouderlijke stress (Abidin, 1992; Abidin et al., 1992; Buodo et al., 2013; Conger et al., 1994; Dubois-Comtois et al., 2013)

In de literatuur is meer onderzoek verricht naar de relatie tussen ouderlijke stress en externaliserend probleemgedrag dan naar de relatie tussen ouderlijke stress en internaliserend probleemgedrag. Evenzo is in de literatuur meer bekend over de relatie tussen ouderlijke stress en algemeen probleemgedrag. In dit artikel zal bekeken worden in hoeverre er een relatie is tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen, zonder onderscheid te maken in externaliserend en internaliserend probleemgedrag.

Ouderlijke Stress en Emotioneel Klimaat

Het emotioneel klimaat in een gezin is de situatie waarin sociale en emotionele vaardigheden ontwikkeld worden door het aangaan van interactie met verschillende leden in een gezin (Bodovski & Youn, 2010; Eisenberg, Cumberland & Spinrad, 1998; Sim, Adrian, Zeman, Cassano & Friedrich, 2009). Kinderen leren de eigen emoties op een adaptieve wijze te reguleren en op een goede manier tot expressie te brengen door het ontwikkelen van goede sociale en emotionele vaardigheden (Dubois-Comtois et al., 2013; Eisenberg et al., 1998; Eisenberg et al., 2001; Linehan, 1993). Het emotioneel klimaat is van belang voor de emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen (Eisenberg et al., 2001).

Ouderlijke stress is een factor die het emotioneel klimaat beïnvloedt (Bodovski et al., 2010; Conger et al. 1994; Dubois-Comtois et al., 2013; McBride et al., 2002; Sim et al., 2009). Onderzoek heeft aangetoond dat ouderlijke stress negatieve effecten heeft op relaties binnen het gezin, het welzijn en de emotionele ontwikkeling van kinderen (Conger et al., 1992; Conger et al., 1994; Cooksey, Menaghan & Jekielek, 1997; Menaghan, Kowaleski-Jones & Mott, 1997; Menaghan & Parcel, 1995). Ouders die aan de hand van de opvoeding stress ervaren in moeilijke situaties, vinden het moeilijk sociale interacties met de eigen kinderen

aan te gaan en ondersteuning te bieden (McLoyd, 1989). Terwijl ondersteuning van en sociale interacties aangaan met kinderen invloed heeft op het emotioneel klimaat (Bodovski et al., 2010; McLoyd, 1989). Daarnaast hebben sociale stressoren, in het ouderlijk handelen bij de opvoeding, effect op het welzijn van de ouder (Menaghan et al., 1995; Menaghan et al., 1997). Studies suggereren dat dit effect intergenerationele consequenties heeft (Menaghan et al., 1997).

Hoe een ouder de opvoeding ervaart en interactie aangaat met de eigen kinderen heeft effect op het emotioneel klimaat (Bodovski et al., 2010; Dubois-Comtois et al., 2013; McLoyd, 1989). Ouderlijke stress blijkt een negatief verband te hebben met het emotioneel klimaat. Ouderlijke stress correleert namelijk met een lagere mate van sociale interacties tussen ouder en kind (Dubois-Comtois et al., 2013). Daarnaast blijkt er een negatieve relatie te zijn tussen ouderlijke stress en ouderlijke betrokkenheid, wat ook tot het emotioneel klimaat gerekend kan worden (McBride et al., 2002). Meer ouderlijke stress blijkt zodoende tot een zwakker emotioneel klimaat te leiden.

Ouderlijke stress en supervisie en monitoring

Supervisie en monitoring zijn termen die betrekking hebben op de mate van controle die de ouder uitoefent in de opvoeding van de eigen kinderen (Frick, Christian & Wootton, 1999; Loeber & Stouthamer-Loeber, 1986). Supervisie kan gezien worden als het toezicht houden van de ouder op een kind. Terwijl monitoring beschouwd kan worden als het bijhouden en controleren van de dagelijkse activiteiten van de eigen kinderen (Frick et al., 1999; Loeber et al., 1986).

Uit verschillend onderzoek blijkt dat ouderlijke stress het gedrag van ouders in de opvoeding beïnvloedt en daarmee ook de supervisie en monitoring (Astone et al., 1991; Deater-Deckard & Dodge, 1997; Frick et al., 1999; Gondoli & Silverberg, 1997; Jones &

Prinz, 2005; Loeber et al., 1986; McBride et al., 2002; Paikoff & Brooks-Gunn, 1991; Teti & Gelfand, 1991; Wells et al., 2000). Ouderlijke stress van moeders blijkt verband te hebben met gedrag van ouders in de opvoeding. Moeders die gestrest en depressief zijn laten minder supervisie en monitoring zien (Jones et al., 2005). Volgens Loeber et al. (1986) kunnen ouders zo intensief bezig zijn met het verwerken van stress, dat de ouders minder supervisie hebben op de eigen kinderen.

Verschillende oorzakelijke vormen van stress bij de ouder blijken verband te hebben met supervisie en monitoring (Loeber et al., 1986). Ouders met een groot gezin blijken meer moeite te hebben met supervisie over de eigen kinderen dan ouders met een klein gezin (Loeber et al., 1986; Paikoff et al., 1991). Daarnaast superviseren moeders zonder partner en ongelukkig getrouwde moeders de eigen kinderen significant minder dan gelukkig getrouwde moeders (Loeber et al., 1986). Astone et al. (1991) geven aan dat moeders zonder partners minder tijd hebben om de eigen kinderen te superviseren, doordat de moeders meer uren buiten het huis werken dan getrouwde moeders. Ook hebben gezinnen met liefhebbende moeders meer supervisie dan gezinnen met niet liefhebbende moeders. Hierbij maakt het niet uit of het één of twee ouder gezinnen zijn (Loeber et al., 1986). Daarnaast lijkt er minder ouderlijke supervisie te zijn in eenoudergezinnen dan in gezinnen met twee ouders (Loeber et al., 1986). Dit komt overeen met zelfrapportage van kinderen, waarbij kinderen in eenoudergezinnen minder supervisie en monitoring rapporteren dan kinderen in tweeoudergezinnen (Astone et al., 1991). Er is ook een wederzijdse relatie tussen ouderlijke stress en supervisie en monitoring (Gondoli et al., 1997; Jones et al., 2005; Teti et al., 1991). Echter lijkt het negatieve verband tussen ouderlijke stress en supervisie en monitoring sterker dan de wederzijdse relatie tussen ouderlijke stress en supervisie en monitoring (Astone et al., 1991; Deater-Deckard et al., 1997; Gondoli et al., 1997; Jones et al., 2005; Loeber et al., 1986; Teti et al., 1991).

Emotioneel klimaat en gedragsproblemen

Volgens Linehan's theorie leidt een zwak emotioneel klimaat tot het leren reguleren van intense emoties op een niet adaptieve manier (Linehan, 1993). Dit bevestigen Sim et al. (2009) door te stellen dat de vaardigheden van een kind om de eigen emoties op een adaptieve manier te leren reguleren deels afhankelijk is van het emotioneel klimaat. De emotionele en sociale ontwikkeling bepaald de manier van emotionele expressie van een kind (Eisenberg et al., 1998; Paikoff et al., 1991) . De emotionele en sociale ontwikkeling beïnvloedt zo de mate van gedragsproblemen op latere leeftijd (Sim et al., 2009; Conger et al., 1994; Linehan, 1993). Zodoende beïnvloedt het emotioneel klimaat de mate van gedragsproblemen bij kinderen.

Bij meisjes leidt een zwak emotioneel klimaat tot een hogere frequentie van zelfverwonding, wat onder internaliserende gedragsproblemen valt (Sim et al., 2009). Uit Achenbach & Edelbrock's review (1978) blijkt dat externaliserend probleemgedrag vaker bij jongens voorkomt. Terwijl internaliserend probleemgedrag vaker bij meisjes te zien is. Ook Eisenberg et al. (2001) geven aan dat jongens oververtegenwoordigd zijn in de externaliserende groep en de meisjes oververtegenwoordigd zijn in de internaliserende groep. Dat het emotioneel klimaat zowel het internaliserende als het externaliserende probleemgedrag bij kinderen verklaart, blijkt uit het onderzoek van Bornstein, Hahn en Haynes (2010). Het onderzoek geeft aan dat kinderen met een laag emotioneel klimaat op vierjarige leeftijd meer externaliserend en internaliserend probleemgedrag op tienjarige leeftijd laten zien. Op de leeftijd van 14 jaar wordt meer externaliserend probleemgedrag of juist meer internaliserend probleemgedrag geconstateerd (Bornstein et al., 2010). Emotioneel klimaat beïnvloedt de mate van gedragsproblemen bij kinderen. Echter, niet alleen emotioneel klimaat, maar ook supervisie en monitoring is een bepalende factor bij het voorkomen van gedragsproblemen (Patterson et al., 1989).

Supervisie en monitoring en gedragsproblemen

Gezinnen waar kinderen met gedragsproblemen deel van uit maken, worden gekenmerkt door slechte ouderlijke supervisie en monitoring van de dagelijkse activiteiten van de kinderen, weinig positieve ouderlijke betrokkenheid en harde en inconsistente disciplineren (Deater-Deckard et al., 1997; Loeber & Dishion, 1983 ; Patterson et al., 1989). Supervisie en monitoring wordt gezien als een belangrijke factor in het voorspellen van gedragsproblemen bij kinderen (Deater-Deckard et al., 1997; Loeber et al., 1983; Loeber et al., 1986; Patterson, 1986; Patterson, 1989). Loeber et al. (1986) hebben een meta-analyse van ouderschapstechnieken en gedragsproblemen uitgevoerd en vonden dat supervisie één van de belangrijkste voorspellers is van jeugdige gedragsproblemen en delinquentie. Ook bleek de mate van ouderlijke supervisie negatief te correleren met de mate en het soort delinquentie van jeugdigen (Patterson & Stouthamer-Loeber, 1984; Loeber & Schmalting, 1985; Loeber et al., 1986). Kinderen met weinig supervisie bleken een hogere kans te hebben om in aanraking te komen met politie voor diefstal. Gebrek aan ouderlijke supervisie bleek later crimineel gedrag tegen personen te voorspellen. Daarnaast bleek het gebrek aan supervisie vernieling van eigendommen van anderen te voorspellen (Patterson & Stouthamer-Loeber, 1984; Loeber & Schmalting, 1985; Loeber et al., 1986).

Weinig monitoring wordt geassocieerd met het omgaan met leeftijdsgenoten die gedragsproblemen hebben (Dishion, Patterson, Stoolmiller & Skinner, 1991; Snyder, Dishion & Paterson, 1986). Slechte monitoring op tienjarige leeftijd is verbonden aan betrokkenheid op twaalfjarige leeftijd met leeftijdsgenoten met gedragsproblemen (Dishion et al., 1991). Ook werd er een significante correlatie gevonden tussen slechte monitoring en gedragsproblemen op twaalf en vijftienjarige leeftijd (Snyder et al., 1986). Monitoring en supervisie blijkt negatief te correleren met gedragsproblemen, maar wel afhankelijk van de leeftijd van de kinderen. Wellicht komt dit doordat de mate van monitoring en supervisie

verminderd met het ouder worden van de kinderen (Frick et al., 1999; Paikoff et al., 1991). Volgens het onderzoek van Frick et al. (1999) wordt supervisie en monitoring sterker geassocieerd met gedragsproblemen op negen tot zeventienjarige leeftijd dan met gedragsproblemen op jongere leeftijd. Echter bleek deze associatie zwak te zijn. Dit is tegengesteld aan de resultaten van de meta-analyse van Loeber et al. (1986), waarin ouderlijke monitoring en supervisie van de activiteiten van de kinderen één van de sterkste negatieve correlaties blijkt te hebben met gedragsproblemen van kinderen vanaf zes jaar in verschillende studies.

Huidig onderzoek

In vele studies is ouderlijke stress in relatie gebracht met gedragsproblemen (Abidin, 1992; Abidin et al., 1992; Buodo et al., 2013; Conger et al., 1994; Dubois-Comtois et al., 2013). Verschillende mediërende factoren op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen zijn ook onderzocht (Abidin, 1992). Onderzoekers hebben echter weinig belangstelling getoond voor de mediërende werking van het emotioneel klimaat en de mediërende werking van supervisie en monitoring op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen (Abidin, 1992; Frick et al., 1999; Loeber et al., 1986). Derhalve zal in dit onderzoek de mediërende werking van de factor emotioneel klimaat en de factor supervisie en monitoring wel onderzocht worden. Daarnaast lijken de studies naar het verband tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen en de daarop werkende mediërende factoren vooral in het buitenland uitgevoerd te zijn. Dit onderzoek wordt daarentegen in Nederland gedaan.

In dit artikel zal als eerst bekeken worden in hoeverre er een relatie is tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Er wordt verwacht dat er een positief verband is tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen (Abidin, 1992; Abidin et al., 1992; Buodo et al., 2013; Conger et al., 1994; Dubois-Comtois et al., 2013). Daarnaast zal nagegaan worden in hoeverre

er een verband is tussen ouderlijke stress en het emotioneel klimaat en in hoeverre er een verband is tussen het emotioneel klimaat en gedragsproblemen bij kinderen. Hierbij wordt verwacht dat emotioneel klimaat een mediërende werking heeft, waarbij er een negatief verband is tussen ouderlijke stress en emotioneel klimaat (Conger et al., 1992; Conger et al., 1994; Cooksey et al., 1997; Dubois-Comtois et al., 2013; McBride et al., 2002; McLoyd, 1989; Menaghan et al., 1997; Menaghan & Parcel, 1995) en een negatieve correlatie is tussen emotioneel klimaat en gedragsproblemen (Bornstein et al., 2010; Conger et al., 1994; Linehan, 1993; Sim et al., 2009). Verder zal onderzocht worden in hoeverre er een relatie is tussen ouderlijke stress en supervisie en monitoring. Ten slotte zal bekeken worden in hoeverre de factor supervisie en monitoring verband heeft met gedragsproblemen. Er wordt uitgegaan van een negatief verband tussen ouderlijke stress en de mediator supervisie (Astone et al., 1991; Deater-Deckard et al., 1997; Gondoli et al., 1997; Jones et al., 2005; Loeber et al., 1986; Teti et al., 1991) en wordt er verwacht dat monitoring en supervisie negatief correleert met gedragsproblemen (Deater-Deckard et al., 1997; Loeber et al., 1983; Loeber et al., 1985; Loeber et al., 1986; Patterson et al., 1984; Patterson, 1986; Patterson et al., 1989; Snyder et al., 1986).

Methoden

Steekproef

De steekproef bestond uit 107 gezinnen (N=107). Aangezien het onderzoek zich focust op kinderen van 6 tot 10 jaar, zijn kinderen buiten de leeftijdscategorie uit de dataset verwijderd. De analyses werden uitgevoerd bij een steekproef van 103 kinderen (N=103), waarvan 47 jongens (45,6%) en 56 meisjes (54,4%). De gemiddelde leeftijd van de kinderen

was 8,03 jaar ($SD=1,31$). Daarnaast waren bijna alle gezinnen autochtoon (98,1%). Slechts twee gezinnen waren Frans-Engels en Tsjechisch.

Voor de Home was bij de ouders/ verzorgers een interview afgenomen. Hierbij waren 90 moeder (87,4%) en 13 vaders (12.6%) geïnterviewd. Van de moeders bij wie de lijst is afgenomen was 88,89% de primaire opvoeder en van alle geïnterviewde ouders was 84,5% de primaire verzorgers. De HOME geeft aan dat het interview enkel bij de moeder afgenomen dient te worden, omdat het ervan uitgaat dat moeders de primaire verzorgers zijn (Bradley & Caldwell, 1984). Echter, in deze tijd zijn de moeders niet altijd de primaire verzorgers, maar is er meer sprake van coöperatief ouderschap en meer betrokkenheid van vaders bij de opvoeding van kinderen (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth & Lamb, 2000). Vanwege deze reden was besloten om zowel vaders als moeders in onze analyses mee te nemen.

Wat betreft de burgerlijke staat, was er een meerderheid van 88 getrouwde ouders. Daarnaast waren 2 ouders alleenstaand, 9 samenwonend en 3 gescheiden. In de steekproef hadden 7 ouders het voortgezet onderwijs als laatst genoten opleiding vermeld. Voor MBO waren dit 67 ouders, voor HBO 81 ouders en voor WO 44 ouders. 87,85% van de ouders was werkzaam, namelijk 102 vaders en 79 moeders. Vaders werkten gemiddeld 50,16 uur ($SD=94,65$) en moeders werkten 17,58 uur gemiddeld ($SD=12,09$). Het gebruik van een huidige vorm van kinderopvang door ouders was gelijk verdeeld, en wel 51 ouders maakten gebruik van een huidige vorm van kinderopvang en 51 ouders niet.

Instrumenten

Ouderlijke stress. Voor ouderlijke stress is gebruik gemaakt van de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI-K). De NOSI-K meet ouderlijke stress bij de opvoeding van een kind (Nederlands Jeugd instituut, 2014). De Cronbach's alpha van de NOSI-K is hoog,

namelijk $\alpha=0,925$. Voorbeeld van een item is: 'Door de voortdurende activiteit van mijn kind voel ik me vaak flink moe' en 'De verdere opvoeding van mijn kind zie ik met weinig vertrouwen tegemoet'. De NOSI-K oudervragenlijst vulden de ouders zelf in.

Gedragsproblemen. Evenals de NOSI-K, vulden de ouders de vragenlijsten zelf in voor de Child Behavior Check List (CBCL), waarmee internaliserende en externaliserende gedragsproblemen gemeten kan worden (Achenbach, 1991; Barnett et al., 1992; Verhulst, Van der Ende & Koot, 1996). Cronbach's alpha van de CBCL was hoog, namelijk $\alpha=0,911$. Voorbeelden van items zijn: 'Wreed, pesterig of gemeen voor anderen' en 'wordt veel gepest'.

Emotioneel klimaat. Voor de variabele emotioneel klimaat is een subschaal van de Middle Childhood Home Observation Measurement Environment (MC-HOME) gebruikt. De HOME is bedoeld om de kwaliteit van de thuisomgeving en de opvoeding van kinderen van zes tot tien jaar te meten en heeft acht subschalen (Bradley, Caldwell, Rock, Hamrick, & Harris, 1988). De Cronbach's alpha van de HOME bedraagt $\alpha=0,067$, dit duidt op een lage interne consistentie. Aan de hand van een interview werd de HOME afgenomen, waarbij alleen de derde subschaal, emotioneel klimaat, in de analyses was meegenomen. Voorbeelden van items van de subschaal emotioneel klimaat zijn: 'De ouder heeft gedurende de afgelopen week niet meer dan één maal het geduld verloren met het kind' en 'Het kind heeft een aparte plek om zijn bezittingen te bewaren'.

Supervisie en monitoring. Een andere vragenlijst die ouders moesten invullen was de Alabama Parenting Questionnaire (APQ). Deze oudervragenlijst meet 5 dimensies van ouderschap, waaronder supervisie en monitoring dat voor het onderzoek van belang is (Shelton, Frick & Wootton, 1996). De Cronbach's alpha was laag, namelijk $\alpha=0,299$. Voorbeelden van items uit de schaal zijn: 'Uw kind gaat om met vriendjes/vriendinnetjes die u niet kent' en 'Uw kind is thuis zonder toezicht van een volwassene'. Voor de APQ geldt hoe

hogere de score, hoe lager de mate van supervisie en monitoring (Shelton et al., 1996). Bij de NOSI-K, de CBCL en de HOME geldt hoe hoger de score op de items, hoe hoger de ouderlijke stress, de gedragsproblemen en het emotioneel klimaat (Bradley et al., 1988).

Procedure.

Het huidige onderzoek is onderdeel van het overkoepelend project 'Ieder kind heeft recht op een veilig huis'. Voor het huidig onderzoek zijn scholen van november 2013 tot januari 2014 door heel Nederland benaderd, waarna de scholen konden instemmen met deelname aan het onderzoek. De scholen werden gevraagd brieven aan kinderen van zes tot tien jaar uit te delen, waardoor ouders hun wens voor deelname bekend konden maken. De ouders werden via de brief geïnformeerd over het doel van het onderzoek en het waarborgen van de privacy van de respondenten. Dit diende tevens als informed consent. Ook werden de ouders geïnformeerd dat bij elke deelname €1,- naar Stichting Doe Een Wens zal gaan. Vervolgens werden de deelnemende ouders telefonisch benaderd voor een afspraak voor een huisbezoek.

Bij elke afspraak waren twee studenten aanwezig en het huisbezoek had een duur van ongeveer 2 uur. Vooraf werd aan de ouder en het kind uitgelegd wat de bedoeling is van het huisbezoek en werden de regels voor de vragenlijsten uitgelegd. De ouders werd gevraagd de vragenlijsten NOSI-K, CBCL en APQ in te vullen, terwijl een student de PPVT afnam bij het kind. De PPVT is voor het huidige onderzoek niet van toepassing. Vervolgens is de MC-HOME interview bij de ouder afgenomen, waarbij het kind aanwezig was. Voor het afnemen van de meetinstrumenten hebben de studenten een training van 4 weken gehad alvorens een afspraak met de ouders te maken. Bovendien

Resultaten

De relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen en de daarop werkende mediators emotioneel klimaat en supervisie en monitoring stond centraal in het huidige onderzoek. In Tabel 1 zijn beschrijvende statistieken te zien. Alle variabelen bleken bij benadering niet normaal verdeeld te zijn, behalve supervisie en monitoring. Vanwege de grootte van de steekproef vormt de schending van normaliteit echter geen belemmering voor het uitvoeren van analyses. De variabelen ouderlijke stress, gedragsproblemen en supervisie en monitoring bleken allen uitbijters te hebben, maar omdat alle uitbijters niet groter dan 1 SD van het gemiddelde waren verwijderd, zijn de uitbijters in de steekproef gelaten.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min	Max	Skew- ness	Kurt- osis	Missing N	Outliers
Ouderlijke stress	103	1.69	.60	1.00	3.44	1.00	.15	101	2
gedragsproblemen	103	.164	.11	0.00	0.68	1.18	1.8	103	4
Emotioneel klimaat	103	.841	.09	0.63	1.00	-.53	.27	103	0
Supervisie en monitoring	103	2.37	.29	1.40	3.00	-.47	.87	103	9

In hoeverre is er een mediatie van het emotioneel klimaat op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen?

Om te toetsen of emotioneel klimaat een mediator is in de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen zijn regressie analyses uitgevoerd. Allereerst is een regressie analyse uitgevoerd om te kijken in hoeverre er een relatie is tussen ouderlijke stress en

gedragsproblemen (Tabel 2). Uit de toets bleek een significant verband te zijn tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen, $\beta=.620$, $t(101)= 7,854$, $p<0,001$. De verklaarde variantie is $R^2= 0,384$, $F(1,103)= 61,692$, $p=0,00$. Dit betekent dat ouderlijke stress 38,4% van de variantie in gedragsproblemen verklaart.

Ten tweede is een regressie analyse uitgevoerd om te onderzoeken of er een relatie is tussen ouderlijke stress en het emotioneel klimaat. Uit de toets bleek geen significant verband te zijn tussen ouderlijke stress en emotioneel klimaat (Tabel 2). Dit betekent dat er geen relatie is gevonden tussen ouderlijke stress en emotioneel klimaat. De verklaarde variantie is laag, namelijk $R^2= 0,15$, $F(1, 103)= 1,502$, $p= 0,223$. De ouderlijke stress verklaart 15% van de variantie in het emotioneel klimaat.

Vervolgens is een regressie analyse uitgevoerd om te bekijken in hoeverre er mediatie is van het emotioneel klimaat op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Uit de toets bleek geen significant verband te zijn tussen ouderlijke stress en emotioneel klimaat op gedragsproblemen (Tabel 2). Dit betekent dat er geen mediërende werking is van het emotioneel klimaat op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Dit kond ook opgemaakt worden uit de tweede uitgevoerde regressie waarbij geen significant verband was gevonden tussen ouderlijke stress en emotioneel klimaat. De verklaarde variantie voor de derde regressie analyse is $R^2=0,387$, $F(1,103)=30,887$, $p=0,00$. Dit houdt in dat ouderlijke stress en emotioneel klimaat 38,7 % van de variantie in gedragsproblemen verklaren.

Tabel 2

Regressieanalyse ouderlijke stress, gedragsproblemen en emotioneel klimaat

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>b*</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
(a) Ouderlijke stress → gedragsproblemen	.117	.015	.620	7.854	.000*
(b) Ouderlijke stress → Emotioneel klimaat	-.019	.015	-.122	-1.226	.223
(c) Ouderlijke stress en emotioneel klimaat → gedragsproblemen	.118	.015	.626	7.854	.000*
	.064	.097	.053	.659	.511

* $p < .01$

In hoeverre is er een mediatie van supervisie en monitoring op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen?

Om te toetsen of er mediatie is van supervisie en monitoring op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen zijn regressie analyses uitgevoerd. Zoals eerder vermeld was er een significante relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Er is een regressie analyse uitgevoerd om te kijken in hoeverre er een relatie is tussen ouderlijke stress en supervisie en monitoring (Tabel 3). Uit de toets bleek geen significant verband te zijn tussen ouderlijke stress en supervisie en monitoring (Tabel 3). De verklaarde variantie was $R^2=0,001$, $F(1,103)= 0,067$, $p=0,796$. Dit houdt in dat ouderlijke stress 0,1% van de variantie in emotioneel klimaat verklaart.

Vervolgens is nog een regressie analyse uitgevoerd om te kijken in hoeverre er een mediatie van supervisie en monitoring op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen (Tabel 3). Er bleek geen significant te zijn van ouderlijke stress en

supervisie en monitoring op gedragsproblemen (Tabel 3). Dit betekent dat er geen mediatie is van supervisie en monitoring op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen.

Tabel 3

Regressieanalyse ouderlijke stress, gedragsproblemen en supervisie en monitoring

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>b*</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
(a) Ouderlijke stress → gedragsproblemen	.117	.015	.620	7.854	.000*
(d) Ouderlijke stress → supervisie en monitoring	.013	.048	.026	.256	.796
(e) Ouderlijke stress en supervisie en monitoring → gedragsproblemen	.117 .002	.015 .0031	.619 .005	7.810 .065	.000* .948

* $p < .01$

Discussie

Dit onderzoek is uitgevoerd om te bekijken in hoeverre er een relatie is tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Verder is nagegaan in hoeverre er sprake is van mediatie van de factoren emotioneel klimaat en supervisie en monitoring op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen.

De eerste verwachting was dat er een positief verband zou zijn tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen bij kinderen van zes tot tien jaar. Uit de analyse volgt dat er daadwerkelijk een significant positief verband is tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen bij kinderen. De resultaten van onderzoeken over de relatie tussen ouderlijke stress en

gedragsproblemen laten overeenkomstige bevindingen zien (Abidin, 1992; Abidin et al., 1992; Buodo et al., 2013; Conger et al., 1994; Dubois-Comtois et al., 2013; Linehan, 1993; Patterson et al., 1989). De onderzoekers stellen namelijk dat een hogere mate van ouderlijke stress samenhangt met een hogere mate van gedragsproblemen bij kinderen in de schoolleeftijd.

De tweede aanname van het onderzoek was dat er een negatief verband zou zijn tussen ouderlijke stress en het emotioneel klimaat. De bevindingen laten zien dat er geen significant verband is tussen ouderlijke stress en het emotioneel klimaat. Ouderlijke stress in relatie met het emotioneel klimaat wordt meestal niet apart onderzocht, vaak zijn andere externe factoren van invloed op de relatie tussen ouderlijke stress en het emotioneel klimaat die in het onderzoek niet zijn meegenomen. Voorbeelden zijn depressie van de ouder, ouderlijk conflict en economische stress die samen een risicofactor kunnen zijn voor het vormen van een laag emotioneel klimaat (Conger et al., 1992; Conger & Conger, 1994; Conger, Elder et al., 1994; Cooksey et al., 1997; Dubois-Comtois et al., 2013). Zulke externe factoren, die niet in een onderzoek worden meegenomen, maar wel van invloed zijn op de relatie tussen afhankelijke en onafhankelijke variabelen, worden confounding variables genoemd (Moore, McCabe & Craig, 2011). Het meenemen van confounding variables in de relatie tussen ouderlijke stress en emotioneel klimaat zou voor een grotere kans op significantie kunnen zorgen.

Verder werd verwacht dat er een negatieve correlatie zou zijn tussen het emotioneel klimaat en gedragsproblemen. Echter, uit de analyses bleek geen significant verband van het emotioneel klimaat op gedragsproblemen. Het emotioneel klimaat bleek namelijk maar 0,3% van de variantie in gedragsproblemen te verklaren. Dit kan toegelicht worden aan de hand van de theorie die stelt dat de vaardigheden van een kind om de eigen emoties op een adaptieve manier te leren reguleren deels afhankelijk is van het emotioneel klimaat (Bornstein et al., 2010; Conger et al., 1994; Linehan, 1993; Sim et al., 2009; Sim et al., 2009). Voor het

emotioneel klimaat is in het onderzoek een construct genomen dat niet alles omvattend is. Zo zijn bijvoorbeeld het omgaan met leeftijdgenoten met gedragsproblemen en slechte schoolprestaties niet meegenomen, terwijl deze factoren mogelijk invloed hebben gehad op de relatie tussen emotioneel klimaat en gedragsproblemen, waardoor mogelijk geen significant verband naar voren is gekomen (Patterson et al., 1989; Sim et al., 2009).

Uit de resultaten valt af te leiden dat er geen mediërende werking is van het emotioneel klimaat op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Een verklaring kan zijn dat het emotioneel klimaat enkel door de rapportage van ouders en de twee uren durende observatie van de studenten is gemeten. Het kind is niets gevraagd. Verder zijn andere facetten van de emotionele ontwikkeling niet in het onderzoek meegenomen, zoals het herkennen van de emoties van een ander door het kind en de ontwikkeling van empathie (Sim et al., 2009). Hierdoor is de factor emotioneel klimaat wellicht te zwak om significantie naar voren te brengen (Sim et al., 2009). Bovendien is de rol van een eventuele andere ouder(figuur) in het gezin geheel buiten beschouwing gelaten. De andere ouder(figuur) kan geen of weinig ouderlijke stress ervaren en, net als andere niet meegenomen factoren, bijdragen aan een positieve ontwikkeling van het emotioneel klimaat en een adequate wijze van emotionele expressie van een kind, waardoor de mate van gedragsproblemen laag zal zijn (Abidin, 1992; Abidin et al., 1992; Bornstein et al., 2010; Buodo et al., 2013; Conger et al., 1992; Conger et al., 1994; Dubois-Comtois et al., 2013; McLoyd, 1989; Sim et al., 2009).

De vierde verwachting was dat er een negatief verband zou zijn tussen ouderlijke stress en supervisie en monitoring. De resultaten van de regressie analyse lieten echter zien dat er geen significant verband is tussen ouderlijke stress en de factor supervisie en monitoring. In het theoretische kader werd gesteld dat verschillende vormen van stress bij de ouder de supervisie en monitoring kunnen beïnvloeden. Voorbeelden hiervan zijn het hebben van een groot gezin, een eenoudergezin of ongelukkig getrouwde moeders (Astone et al.,

1991; Loeber et al., 1986; Paikoff et al., 1991). Deze factoren kunnen gezien worden als confounding variabelen, omdat ze invloed hebben op de supervisie en monitoring van ouders, wat weer invloed heeft op ouderlijke stress (Astone et al., 1991; Deater-Deckard et al., 1997; Gondoli et al., 1997; Jones et al., 2005; Loeber et al., 1986; Paikoff et al., 1991; Teti et al., 1991). Mogelijk hebben de confounding variabelen invloed gehad op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen, waardoor het verwachte significante verband mogelijk uitbleef.

Verder werd verwacht dat de variabele monitoring en supervisie negatief correleert met gedragsproblemen. Uit de analyse bleek geen significant verband te zijn van ouderlijke stress en supervisie en monitoring op gedragsproblemen. Verklaring hiervoor is dat supervisie en monitoring sterker geassocieerd wordt met gedragsproblemen op negen tot zeventienjarige leeftijd dan met gedragsproblemen op jongere leeftijd (Frick et al., 1999). De steekproef in dit onderzoek bestond uit kinderen met een gemiddelde leeftijd van 8,03 jaar, waardoor de benaming van jonge kinderen hier gepast is (Frick et al., 1999). Aan de hand hiervan kan vastgelegd worden dat supervisie en monitoring zwak geassocieerd kan zijn met gedragsproblemen, wat overeenkomt met de gevonden resultaten. Echter kunnen er naast supervisie en monitoring en het emotioneel klimaat eveneens andere factoren zijn die de gedragsproblemen kunnen beïnvloeden en die in dit onderzoek niet zijn meegenomen (Deater-Deckard et al., 1997; Loeber et al., 1983; Loeber et al., 1985; Loeber et al., 1986; Patterson et al., 1984; Patterson, 1986; Patterson et al., 1989; Snyder et al., 1986).

Samenvattend kan met de mediatietechniek van Baron en Kenny (1986) geconcludeerd worden dat er geen mediatie is van supervisie en monitoring op de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen. Een verklaring voor het niet vinden van relaties met gedragsproblemen is dat sociale wenselijkheid een rol kan hebben gespeeld, waarbij

ouders meer supervisie en monitoring en emotionele ondersteuning aangaven dan werkelijk het geval is.

Beperkingen

Methodologische beperkingen kunnen eveneens een rol hebben gespeeld in de gevonden resultaten. De steekproef bestond uit 103 ouder kind paren, wat geen grote steekproef is. Er is gebruik gemaakt van een voluntary response sample, waardoor alleen ouders in het onderzoek zijn meegenomen die wensten deel te nemen (Moore et al., 2011). De meerderheid van de steekproef bleek hoogopgeleid te zijn. Verder bestond de meerderheid van de steekproef uit autochtone gezinnen. Al het genoemde leidt tot bias waardoor resultaten mogelijk niet generaliseerbaar naar de populatie (Moore et al., 2011). Verder was er wellicht sprake van selection bias, doordat alleen ouders hebben meegedaan die zelfvertrouwen hebben in de eigen opvoedingscapaciteiten. Hierdoor bestond de steekproef voornamelijk uit ouders met weinig ouderlijke stress en een hogere mate van supervisie en monitoring, kinderen met weinig gedragsproblemen en gezinnen met een hoog emotioneel klimaat, waardoor de kans op het vinden van significantie tussen de factoren klein was.

Wat betreft de instrumenten is te zien dat de Cronbach's alpha van de HOME laag is, namelijk $\alpha=0,067$. Ook de Cronbach's alpha van de APQ is laag, namelijk $\alpha=0,299$. Dit houdt in dat de meetinstrumenten voor het emotioneel klimaat en voor supervisie en monitoring een lage interne consistentie hebben en hierdoor niet voldoende betrouwbaar zijn (Moore et al., 2011). Daarnaast kan sprake zijn geweest van sociale wenselijkheid, aangezien vragenlijsten aan de hand van ouderrapportage zijn ingevuld (Arnold & Feldman, 1981). Verder is dit onderzoek een cross sectioneel onderzoeks design, metingen zijn op één moment uitgevoerd (Moore et al., 2011). Ook deze beperkingen maken dat de resultaten mogelijk niet

generaliseerbaar zijn naar de populatie en dat er geen uitspreken gedaan kunnen worden over eventuele causale relaties.

Implicaties

Hoewel het huidige onderzoek beperkingen kent, is het onderzoek relevant voor de maatschappij doordat er gekeken wordt naar de onderlinge relaties tussen ouderlijke stress, gedragsproblemen bij kinderen, het emotioneel klimaat en supervisie en monitoring.

Dit onderzoek is relevant voor de wetenschap, omdat dit een onderzoek is naar het verband tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen en de daarop werkende mediators dat in Nederland wordt uitgevoerd. Terwijl studies naar dit onderwerp vooral in het buitenland zijn uitgevoerd. Verder dragen de verkregen resultaten uit het onderzoek bij aan het vergroten van de wetenschappelijke kennis, doordat de directe relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen bij kinderen van zes tot tien jaar is gerepliceerd.

Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de rol van verschillend confounding variables op de relatie tussen ouderlijke stress en het emotioneel klimaat. Voorbeelden zijn depressie van de ouder, ouderlijk conflict en economische stress die samen een risicofactor kunnen zijn voor het vormen van een laag emotioneel klimaat (Conger et al., 1992; Conger & Conger, 1994; Conger, Elder et al., 1994; Cooksey et al., 1997; Dubois-Comtois et al., 2013). Ook kan de invloed van confounding variabelen op gedragsproblemen onderzocht worden, zoals het omgaan met leeftijdgenoten met gedragsproblemen en slechte schoolprestaties (Patterson et al., 1989; Sim et al., 2009). Deze factoren zijn in dit onderzoek niet bestudeerd, maar zouden wel de kans op het vinden van significantie kunnen vergroten. Een andere suggestie is om vervolgonderzoek te doen met een steekproef waarin de nationaliteit en het opleidingsniveau meer gelijk is aan de nationaliteiten het opleidingsniveau in de populatie.

Een steekproef zonder selection bias en met een aselechte trekking zou ook een mogelijkheid voor vervolgonderzoek kunnen bieden. Ook kan inzicht in de factoren die de opvoedsituatie van kinderen beïnvloeden, gebruikt worden om programma's te ontwikkelen voor het voorkomen en verbeteren van problemen in de opvoedsituatie en de problematische ontwikkeling van een kind. Zo kan bijvoorbeeld een interventie ontwikkeld worden voor het verminderen of voorkomen van de ouderlijke stress om de kans op het ontwikkelen van gedragsproblemen bij kinderen te voorkomen. Aan de hand van de gevonden resultaten kan ook het belang van bestaande interventies ingezien worden, zoals Triple P, VIPP-SD en PMTO die gericht zijn op het verminderen van gedragsproblemen bij kinderen en op het verbeteren van de ouderlijke opvoeding (Sanders, 1999).

Dankwoord

Graag bedank ik mijn begeleiders voor de hulp die zij hebben geboden om de scriptie tot een goed einde te brengen. Ook ben ik de respondenten dankbaar voor hun participatie aan dit onderzoek. Verder bedank ik mijn medestudenten van de werkgroepen die hebben geholpen bij het goed verlopen van alle stadia van het onderzoek.

Referenties

- Abidin, R. R. (1992). The Determinants of Parenting Behavior. *Journal of clinical child psychology, 21*, 407-412.
- Abidin, R. R., Jenkins, C. L. & McGaughy, M. C. (1992). The relationship of early family variables tot children's subsequent behavioral adjustment. *Journal of clinical child psychology, 21*, 60-69.
- Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the Child Behavior Checklist/4-18 and 1991 Profile*. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychology.
- Achenbach, T. M. & Edelbrock, C. S. (1978). The classification of Child Psychopathology: A Review an Analysis of Empirical Efforts. *Psychological Bulletin, 85*, 1275-1301.
- Anderson, L. S. (2008). Predictors of parenting stress in a diverse sample of parents of early adolescents in high-risk communities. *Nursing Research, 57*, 340-350.
- Anthony, L. G., Anthony, B. J. Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C. & Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behavior and preschoolers' social competence and behavior problems in the classroom. *Infant Child Development, 14*, 133-154.
- Arnold, H. J., & Feldman, D. C. (1981). Social desirability response bias in self-report choice situations. *Academy of Management Journal, 24*, 377-385.
- Astone, N. M. & McLanahan, S. S. (1991). Family structure, parental practices and high school completion. *American Sociological Review, 56*, 309-320.
- Barnett, D. W., Burd, S. A., Jones, T., LeBuffe, P. A., Macmann, G. M., O'Malley, D., Shade, D. B., & Wright, A. (1992). Construct validity of the Child Behavior Checklist: Effects of item overlap on second-order factor structure. *American Psychological Association, 4*, 113-116.

- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51, 1173-82.
- Belsky, J. (1994). The determinants of parenting: a process model. *Child Development*, 55, 83-99.
- Bodovski, K. & Youn, M. (2010). Love, discipline and elementary school achievement: The role of family emotional climate. *Social Science Research*, 39, 585-595.
- Bornstein, M. H., Hahn, C. & Haynes, O. M. (2010). Social competence, externalizing, and internalizing behavioral adjustment from early childhood through early adolescence: Developmental cascades. *Development and Psychopathology*, 22, 717-735.
- Bradley, R., & Caldwell, B. (1984). The HOME Inventory and family demographics. *Developmental Psychology*, 20, 315-320.
- Bradley, R. H., Caldwell, B. M., Rock, S. L., Hamrick, H. M. & Harris, P. (1988). Home Observation for Measurement of the Environment: Development of a Home Inventory for Use with Families Having Children 6 to 10 Years Old. *Contemporary Educational Psychology*, 13, 58-71.
- Buodo, G., Moscardino, U., Scrimin, S., Altoe, G. & Palomba, D. (2013). Parenting Stress and Externalizing Behavior Symptoms in Children: The Impact of Emotional Reactivity. *Child Psychiatry & Human Development*, 44, 786-797.
- Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S. & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the Twenty-First Century. *Child Development*, 71, 127-136.
- Chung, K., Ebesutani, C., Bang, H. M., Kim, J., Chorpita, B. F., Weisz, D. S. & Byun, H. (2013). Parenting stress and child behavior problems among clinic-Referred Youth: Cross-Cultural Differences Across the US and Korea. *Child Psychiatry & Human Development*, 44, 460-468.

- Conger, K. J. & Conger, R. D. (1994). Differential Parenting and Change in Sibling Differences in Delinquency. *Journal of Family Psychology*, 8, 287-302.
- Conger, R. D., Conger, K. J., Elder, G. H., Lorenz, F. O., Simons, R. L. & Whitebeck, L. B. (1992). A Family Process Model of Economic Hardship and Adjustment of Early Adolescent Boys. *Child Development*, 63, 526-541.
- Conger, R. D., Ge, X., Elder, G. H., Lorenz, F. O. & Simons, R. L. (1994). Economic Stress, Coercive Family Process, and Developmental problems of Adolescents. *Child Development*, 65, 541-561.
- Cooksey, E. C., Menaghan, E. G. & Jekielek, S. M. (1997). Life-Course Effects of Work and Family Circumstances on Children. *Social Forces*, 76, 637-665.
- Deater-Deckard, K. & Dodge, K. A. (1997). Externalizing Behavior Problems and Discipline Revisited: Nonlinear Effects and Variation by Culture, Context, and Gender. *Psychological Inquiry*, 8, 161-175.
- Dishion, T. J., Patterson, G. R., Stoolmiller, M. & Skinner, M. L. (1991). Family, School, and Behavioral Antecedents to Early Adolescent Involvement With Antisocial Peers. *Developmental Psychology*, 27, 172-180.
- Dubois-Comtois, K., Moss, E., Cyr, C. & Pascuzzo, K. (2013). Behavior Problems in Middle Childhood: The Predictive Role of maternal Distress, Child Attachment, and Mother-Child Interactions. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41, 1311-1324.
- Eisenberg, N., Cumberland, A. & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9, 241-273.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Reiser, M., Murphy, B. C., Losoya, S. H. & Guthrie, I. K. (2001). The Relations of Regulation and Emotionality to Children's Externalizing and Internalizing Problem Behavior. *Child Development*, 72, 1112-1134.

- Frick, P. J., Christian, R. E. & Wootton, J. M. (1999). Age Trends in the Association Between Parenting Practices and Conduct Problems. *Behavior Modification*, 23, 106-128.
- Gondoli, D. M. & Silverberg, S. B. (1997). Maternal emotional distress and diminished responsiveness: The mediating role of parenting efficacy and parental perspective taking. *Developmental Psychology*, 33, 861-868.
- Gryczkowski, M. R., Jordan, S. S. & Mercer, S. H. (2010). Differential Relations between Mothers' and Fathers' Parenting Practices and Child Externalizing Behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 539-546.
- Jarvis, P. A. & Creasey, G. L. (1991). Parental Stress, Coping, and Attachment in Families With an 18-Month-Old Infant. *Infant behavior and development*, 14, 383-395.
- Jones, T. L. & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341-363.
- Kendrick, D., Elkan, R., Hewitt, M., Dewey, M., Blair, M., Robinson, J., Williams, D. & Brummel, K. (2000). Does home visiting improve parenting and the quality of the home environment? A systematic review and meta-analysis. *Arch. Dis. Child*, 82, 443-451.
- LaMontagne, L. L., Johnson, B. D. & Hepworth, J. T. (1995). Evolution of Parental Stress and Coping Processes: A Framework for Critical Care Practice. *Journal of Pediatric Nursing*, 10, 212-218.
- Linehan, M. M. (1993). *Cognitive behavioral treatment of borderline personality disorder*. New York: Guilford press.
- Loeber, R. & Dishion, T. (1983). Early Predictors of Male Delinquency: A Review. *Psychological Bulletin*, 94, 68-99.
- Loeber, R. & Schmaling, K. B. (1985). The Utility of Differentiating between Mixed and Pure Forms of Antisocial Child Behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 13, 315-

336.

Loeber, R. & Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. *Crime and Justice*, 7, 29-149.

Lupien, S. J., Maheu, F., Tu, M., Fiocco, A. & Schramek, T. E. (2007). The effects of stress and stress hormones on human cognition: Implications for the field of brain and cognition. *Brain and Cognition*, 65, 209-237.

Manly, J. T., Cicchetti, D. & Barnett, D. (1994). The impact of subtype, frequency, chronicity, and severity of child maltreatment on social competence and behavior problems. *Development and Psychopathology*, 6, 121-143.

Marsiglio, W., Amato, P., Day, R. D. & Lamb, M. E. (2000). Scholarship on Fatherhood in the 1990s and beyond. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1173-1191.

McBride, B. A., Schoppe, A. J. & Rane, T. R. (2002). Child Characteristics, Parenting Stress, and Parental Involvement: Fathers Versus Mothers. *Journal of Marriage and Family*, 64, 998-1011.

McDonald, T. P., Gregoire, T. K., Poertner, J. & Early, T. J. (1997). Building a model of family caregiving for children with emotional disorders. *Journal of emotional and behavioral disorders*, 5, 138-148.

McEwen, B. S. (2008). Central effects of stress hormones in health and disease: Understanding the protective and damaging effects of stress and stress mediators. *European Journal of Pharmacology*, 583, 174-185.

McEwen, B. S. (2009). The brain is the central organ of stress and adaptation. *NeuroImage*, 47, 911-913.

McLoyd, V. C. (1989). Socialization and Development in a Changing Economy. *American Psychologist*, 44, 293-302.

Menaghan, E. G., Kowaleski-Jones, L. & Mott, F. L. (1997). The Intergenerational Costs of

- Parental Social Stressors: Academic and Social Difficulties in Early Adolescence for Children of Young Mothers. *Journal of Health and Social Behaviour*, 38, 72-86.
- Menaghan, E. G. & Parcel, T.L. (1995). Social Sources of Change in Children's Home Environments: The Effects of Parental Occupational Experiences and Family Conditions. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 69-84.
- Moore, D.S., McCabe, G.P., & Craig, B.A. (2011, 7th edition). *Introduction to the Practice of Statistics*. New York: Freeman.
- Nederlands Jeugd instituut. *Instrument: Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI)*.
[http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.nji.nl%2Fpdf%2FKennis%2FDatabanken%2FDatabank-Instrumenten-en-Richtlijnen%2FNijmeegse-Ouderlijke-Stress-Index-\(NOSI\)%3Fhid%3Dpdf&ei=dmMDU6vEHLLo7Ab8joC4Cg&usg=AFQjCNFqEHfMUPiBdxU4aCdteNfTEZzwqg](http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.nji.nl%2Fpdf%2FKennis%2FDatabanken%2FDatabank-Instrumenten-en-Richtlijnen%2FNijmeegse-Ouderlijke-Stress-Index-(NOSI)%3Fhid%3Dpdf&ei=dmMDU6vEHLLo7Ab8joC4Cg&usg=AFQjCNFqEHfMUPiBdxU4aCdteNfTEZzwqg). Retrieved on 18 february 2014.
- Östberg, M. (1998). Parental stress, psychosocial problems and responsiveness in help-seeking parents with small (2–45 months old) children. *Acta Paediatrica*, 87, 69-76.
- Östberg, M. & Hagekull, B. (2000). A structural modeling approach to the understanding of parenting stress. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 615-625.
- Paikoff, R. L. & Brooks-Gunn, J. (1991). Do parent-child relationships change during puberty? *Psychological Bulletin*, 110, 47-66.
- Patterson, G. R. (1986). Performance Models for Antisocial Boys. *American Psychologist*, 41, 432-444.
- Patterson, G. R., DeBaryshe, D. & Ramsey, E. (1989). A Developmental Perspective on Antisocial Behavior. *American Psychological Association*, 44, 329-335.
- Patterson, G. R. & Stouthamer-Loeber, M. (1984). The Correlation of Family Management Practices and Delinquency. *Child Development*, 55, 1299-1307.

- Pripp, A. H., Skreden, M., Skari, H., Malt, U. & Emblem, R. (2010). Underlying correlation structures of parental stress, general health and anxiety. *Scandinavian Journal of Psychology*, *51*, 473-479.
- Respler-Herman, M., Mowder, B. A., Yasik, A. E. & Shamah, R. (2012). Parenting Beliefs, Parental Stress, and Social Support Relationships. *Journal of Family Studies*, *21*, 190-198.
- Sanders. M. R. (1999). Triple P-Positive Parenting Program: Towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behavior and emotional problems in children. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *2*, 71-90.
- Shelton, K. K., Frick, P. J. & Wootton, J. (1996). Assessment of Parenting Practices in Families of Elementary School-Age Children. *Journal of Clinical Child Psychology*, *25*, 317-329.
- Sim, L., Adrian, M., Zeman, J., Cassano, M. & Friedrich, W. N. (2009). Adolescent Deliberate Self-Harm: Linkages to Emotional Regulation and Family Emotional Climate. *Journal of research on adolescence*, *19*, 75-91.
- Simons, R. L., Lorenz, F. O., Wu, C. & Conger, R. D. (1993). Social Network and Marital Support as Mediators and Moderators of the Impact of Stress and Depression on Parental Behavior. *Developmental Psychology*, *29*, 369-381.
- Snyder, J., Dishion, T. J. & Patterson, G. R. (1986). Determinants and Consequences of Associating with Deviant Peers During Preadolescence and Adolescence. *Journal of Early Adolescence*, *6*, 29-43.
- Stelter, R. L. & Halberstadt, A. G. (2011). The interplay between parental beliefs about children's emotions and parental stress impacts children's attachment security. *Infant and Child Development*, *20*, 272-287.

- Stith, S. M., Liu, T. L., Davies, C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., Som, A., McPherson, M & Dees, J. E. M. E. G (2009). *Aggression and Violent Behavior*, 14, 13-29.
- Teti, D. M. & Gelfand, D. M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: The mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development*, 62, 918-929.
- Vaughan, W. L., Feinn, R., Bernard, S., Brereton, M. & Kayfman, J. S. (2013). Relationships Between Child Emotional and Behavioral Symptoms and Caregiver Strain and Parenting Stress. *Journal of Family Issues*, 34, 534-556.
- Verhulst, F. C., Ende, J. van der & Koot H. M. (1996). *Handleiding voor de CBCL/4-18*. Rotterdam: EUR/AZR/Sophia Kinderziekenhuis, afdeling Kinder- en Jeugdpsychiatrie.
- Warfield, M. E. (2005). Family and Work Predictors of Parenting Role Stress Among Two-Earner Families of Children with Disabilities. *Infant and Child Development*, 14, 155-176.
- Webster-Stratton, C. & Hammond, M. (1988). Maternal depression and its relationship to life stress, perceptions of child behavior problems, parenting behaviors, and child conduct problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 16, 299-315.
- Wells, K. C., Epstein, J. N., Hinshaw, S. P., Conners, C. K., Klaric, J., Abikoff, H. B., Wigal, T. (2000). Parenting and Family Stress Treatment Outcomes in Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD): An Empirical Analysis in the MTA Study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 543-553.
- Whipple, E. E. (1991). The role of parental stress in physically abusive families. *Child Abuse & Neglect*, 15, 279-291.
- Windham, A. M., Rosenberg, L., Fuddy, L., McFarlane, E., Sia, C. & Duggan, A. K. (2004).

Risk of mother-reported child abuse in the first 3 years of life. *Child Abuse & Neglect*, 28, 645-667.